

Nr 27.

Ankom till riksdagens kansli den 13 april 1934 kl. 3 e. m.

*Utlåtande, angående verkställd granskning av riksbankens styrelse
och förvaltning.*

Enligt § 4 i den för bankoutskottet gällande instruktionen har utskottet att undersöka och granska riksbankens tillstånd och huru densamma styrd och förvaltd blivt, och bör utskottet därvid med synnerlig uppmärksamhet följa de fullmäktiges åtgärder, som avse metalliska kassans upprätthållande samt myntutväxlingens fortgång och bestånd.

För granskningens verkställande har utskottet tagit del av *dels* fullmäktiges i riksbanken allmänna och särskilda protokoll för tiden från och med den 10 januari 1933, intill vilken dag ansvarsfrihet beviljats för fullmäktiges i protokollen antecknade beslut och åtgärder, och till början av innevarande års riksdag, *dels* de av vederbörande revisorer avgivna berättelserna om verkställd granskning av riksbankens såväl huvudkontors som samtliga avdelningskontors i orterna förvaltning under år 1932, *dels ock* fullmäktiges med utskottets memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1933 ävensom de redogörelser, som av styrelserna för riksbankens avdelningskontor lämnats i avseende å dessa kontors förvaltning under samma år.

Sedan utskottet numera fullgjort sitt granskningsuppdrag, får utskottet avgiva berättelse över den verkställda granskningen.

I fråga om metalliska kassans ställning, sedelutgivningen, in- och utlåningsrörelsen ävensom övrig verksamhet vid riksbankens huvud- och avdelningskontor samt vid Tumba bruk tillåter sig utskottet att för en närmare kännedom om hithörande förhållanden hänvisa till de redogörelser, som lämnats i de berättelser, vilka avgivits av riksdagens revisorer och fullmäktige i riksbanken.

Å sin utlånings- och övriga rörelse under år 1933 har riksbanken erhållit en vinst av 10 591 866 kronor 31 öre.

I avseende härå hänvisas till de specificerade uppgifter beträffande huvud- och avdelningskontorens vinst- och förlusträkningar, som förekomma i fullmäktiges nyssnämnda, av utskottet med memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse.

1:o.

Riksbankens valutapolitik. De riktlinjer för penningpolitiken, som uppdragos av bankoutskottet i maj 1932, torde, såsom fullmäktige framhållit i sin berättelse, få anses hava varit gällande jämväl under förra delen av år 1933. I början av juni samma år fastställdes av riksdagen — i anslutning till av chefen för finansdepartementet gjorda, av bankoutskottet biträdade uttalanden — i viktiga punkter mera preciserade riktlinjer för riksbankens penningpolitik. Innebörden av dessa riktlinjer är i huvudsak följande.

Den svenska kronans värde borde för det dåvarande varken fast anknyttas till guld eller till någon av de från guldet lösgjorda främmande valutorna. Förutsättningen för en dylik anknytning vore, att de viktigaste valutorna inbördes stabiliserades och att samtidigt möjlighet bereddes till en återhämtning av priserna. Intill dess så skett borde den svenska kronans värde fortfarande regleras med hänsyn tagen till dess inhemska köpkraft och det svenska näringslivets behov. En anpassning av kronans yttre värde, uttryckt i växelkurserna, till den inhemska köpkraften borde eftersträvas. En depreciering av kronans utlandsvärde till vinnande av handelspolitiska fördelar, oberoende av dess inre köpkraft, borde icke ifrågakomma. En stegring av den inhemska partiprisnivån skulle vara målet för penningpolitiken. Denna prisstegring finge dock icke mera kännbart påverka levnadskostnaderna. Det uppställda målet skulle helt naturligt lättast nås vid en stegring av världsprisnivån. Därest denna förutsättning icke skulle komma att inträda, borde, oberoende av de utländska förhållandena, särskilda åtgärder vidtagas i syfte att hejda priset och förbyta det i en återhämtning. De vanliga penningpolitiska hjälpmedlen vore måhända under dåvarande förhållanden icke tillräckliga för att nå detta mål. I samband med finansieringen av statens utgifter för arbeten till motverkande av arbetslösheten erbjöde sig olika utvägar, ägnade att användas i det ifrågavarande penningpolitiska syftet. En låg räntenivå vore av stor betydelse för näringslivet. Samarbete mellan olika finansiella institutioner vore önskvärt, framför allt med tanke på räntepolitiken. Riksbankens handlingsfrihet skulle icke bindas i vidare mån än som följde av fastställandet av målet för penningpolitiken. Bestämmandet och avvägandet av de medel, som borde komma till användning, ålåg riksbankens ledning, som i detta avseende hade att ensam bära ansvaret.

I anslutning till de i fullmäktiges berättelse meddelade uppgifterna lämnar utskottet här nedan till en början en kortfattad redogörelse för riksbankens valutapolitik under år 1933.

Riksbankens åtgärder under år 1933 för att genomföra det uppställda penningprogrammet inriktade sig främst på att söka ernå, att den under året inträdde stegringen i världsprisnivån så vitt möjligt bragtes att åter-

verka på prisutvecklingen i Sverige. I sådant syfte sökte riksbanken hålla de för vårt land viktigaste växelkurserna, i främsta rummet pund sterling, i möjligaste mån stabila. Efter det pundkursen, som i januari i genomsnitt utgjorde 18,38, i maj stigit till omkring 19,50, köpte riksbanken för att hindra kursen att falla alla pundvalutor, som utbjödos i marknaden. Sedan kursen i juli nedgått till 19,40, har riksbanken hållit densamma vid denna nivå. Å andra sidan medförde deprecieringen av dollarn fram till mitten av november en allt lägre dollarkurs; därefter har en viss stabilisering av kursen inträtt.

Såsom framgår av det anförda, sänktes alltså svenska kronans värde under januari—april 1933 i förhållande till pundet. I likhet med vad fallet var för pundet sjönk svenska kronan även gentemot guldvalutorna. Medan pundets guldvärde under året reducerades från 68 procent till 67 procent, sjönk under samma tid svenska kronans guldvärde från 67 procent till 62 procent.

Till följd av riksbankens strävan att stabilisera pundet vid nyss angivna läge nödgades riksbanken inköpa utländska valutor till betydande belopp. Riksbankens nettotillgodohavande av utländska valutor ökades under år 1933 från 213 miljoner kronor till 446 miljoner kronor eller med 233 miljoner kronor. Samtidigt ökades riksbankens guldinnehav på grund av inköp av guld för utländska valutor med 146 miljoner kronor, därav vid årets slut 35 miljoner kronor inräknades i den metalliska kassan och 111 miljoner kronor redovisades såsom guld i utlandet, ej inräknat i den metalliska kassan. Valutorna äro härvid upptagna till kurser något under de gamla nominella pariteterna och guldets till ett pris motsvarande 2 480 kronor per kilogram fint guld. Beräknat efter dagskurser respektive guldpriset i London den 30 december 1933, utgjorde riksbankens valutareserv samma dag, inklusive i utlandet förvarat, i metalliska kassan ej ingående guld, omkring 657 miljoner kronor. Då motsvarande belopp vid början av år 1933 uppgick till 247 miljoner kronor, ökades alltså valutareserven under året med 410 miljoner kronor. Metalliska kassan, beräknad efter ett värde av 2 480 kronor per kilogram fint guld, ökades under året från 206 miljoner kronor till 260 miljoner kronor eller med 54 miljoner kronor.

Medan riksbankens valutareserv och metalliska kassa sålunda ökades högst avsevärt under år 1933, minskades samtidigt affärsbankernas nettobehållning av utländska valutor från 215 miljoner kronor till 106 miljoner kronor eller med 109 miljoner kronor. I övrigt möjliggjordes ökningen av riksbankens valutareserv av ett förbättrat resultat av utrikeshandeln, av hemtagning av utländska fordringar, framträdande bland annat i ett exportöverskott för värdepappershandeln med utlandet, av inkomster å sjöfarten och å räntor å utländska placeringar ävensom av viss kortfristig upplåning i utlandet från vår exportindustri.

Den av riksbanken förda valutapolitiken har, såsom fullmäktige fram-

hållit, ställt riksbanken inför svårigheten att under osäkra valutaförhållanden placera en osedvanligt stor valutareserv på ett betryggande sätt. Såsom redan nämnts, har riksbanken för att åstadkomma en riskfördelning i viss utsträckning inköpt guld. Fullmäktige hava framhållit, att vinst- och förlustsynpunkter icke finge vara avgörande för riksbanken vid handhavandet av valutapolitiken i annat fall, än när man kunde välja mellan ur valutapolitiska synpunkter i övrigt likvärdiga linjer. Ett fullföljande av den nuvarande valutapolitiken kunde emellertid enligt fullmäktiges mening med hänsyn till eventuella förändringar i valutornas och guldets internationella värde komma att medföra betydande förlustrisker för riksbanken. Hur läget härutinnan gestaltade sig vid slutet av år 1933, framgår närmare av en under punkten 2 här nedan intagen sammanställning över dittills uppkomna, ännu oreglerade kursdifferenser.

Efter denna redogörelse för den av riksbanken förda valutapolitiken meddelar utskottet här nedan vissa uppgifter rörande den ekonomiska utvecklingen i Sverige under år 1933.

Prisutvecklingen i vårt land kännetecknades liksom i flertalet övriga länder under de tre första månaderna av år 1933 av en nedåtgående tendens, utgörande fortsättning på det prisfall, som gjorde sig gällande under år 1932. Såväl kommerskollegii som Svenska handelsbankens partiprisindex nådde sin hittills lägsta siffra, den förra i mars med 105 och den senare redan i januari med 104. Bakom dessa indextal lågo, om läget i september 1931 tages till utgångspunkt, betydande förskjutningar i prisrelationen mellan olika varugrupper, i det att på grund av kronans depreciering priserna på importvarorna stegrats, medan priserna på de för export och hemmaförbrukning framställda varorna sjunkit. Särskilt betydande var på grund av utvecklingen på världsmarknaden det prisfall, som inträffat för de animaliska jordbruksprodukterna. Även detaljpriserna, sådana de avspeglas i riksbankens konsumtionsprisindex, sjönko under denna tid, trots tillkomsten av ökade och nya indirekta skatter, främst på grund av sänkta livsmedelspriser och bostadshyror från 100,6 i december 1932 till 99,3 i mars 1933.

Under sistnämnda månad inträdde emellertid ett avbrott i den nedåtgående världskonjunkturen, åtföljd av en stegring av prisnivån, som först gjorde sig gällande i Förenta Staterna i samband med att därstädes en ny ekonomisk politik infördes. En stigande pristendens framträdde snart även i de flesta andra länder. Prisutvecklingen var i vårt land under återstoden av år 1933 i stort sett svagt stigande. Kommerskollegii och Svenska handelsbankens partiprisindex stego sålunda under tiden mars—december från respektive 105 och 104 till respektive 110 och 109. Särskilt framträdande var prisstegringen för exportvaror, föranledd av ökad utländsk efterfrågan. Även vissa animaliska livsmedelspriser på inhemska marknaden utvisade, sedan dessa priser genom vissa av 1933 års riksdag beslutade stat-

liga regleringsåtgärder frigjorts från beroendet av världsmarknaden, en rätt betydande stegring. Riksbankens konsumtionsprisindex sjönk något under nu ifrågavarande period, nämligen till 98,5 i december. Överhuvud taget voro de priser, som ingå i levnadskostnaderna, synnerligen stabila under år 1933; socialstyrelsens levnadskostnadsindex, som den 1 januari 1933 visade talet 154, stod den 1 januari 1934 i 153.

Förbättringen i konjunkturläget under år 1933 framträdde — trots konflikt i byggnadsindustrien — i stegring av indextalet för den industriella produktionen. Återhämtningen i produktionen medförde en ökning av sysselsättningen inom landet.

Läget på penningmarknaden företedde under år 1933 en utveckling till allt större lättnad. En viktig faktor härvid var riksbankens stora uppköp av utländska valutor, varigenom affärsbankerna tillfördes stora belopp likvida medel. Till följd härav och då varken från näringslivets eller statens sida någon större efterfrågan på kredit förekom under år 1933, var det svenska bankväsendets likviditet synnerligen god under året. Från affärsbankernas sida ställdes under året så gott som inga anspråk på riksbanken; de hade i stället under större delen av året betydande belopp inestående å giroräkning i riksbanken.

De sålunda rådande förhållandena på penningmarknaden medförde en sjunkande tendens för räntenivån. Riksbankens diskonto, som vid 1933 års början var $3\frac{1}{2}$ procent, sänktes den 1 juni till 3 procent och den 1 december till $2\frac{1}{2}$ procent. Vid rediskontering av växlar åt affärsbankerna och central-kassorna för jordbrukskredit utgjorde räntesatsen från och med den 1 juni en halv procent lägre än det officiella diskontot. Jämväl affärsbankerna nedsatte under året sina utlånings- och flertalet inlåningsräntor med en procent. Sparbankerna reducerade — i anslutning till av riksbanken ledda underhandlingar — inlåningsräntan; från och med ingången av år 1934 tillämpas av ett stort antal sparbanker en inlåningsränta av 3 procent. Postsparbankens inlåningsränta utgjorde under hela året $2\frac{1}{2}$ procent. Den effektiva räntan för statsräntelån sjönk under året från 4,01 procent till 3,71 procent.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, ernåddes under första kvar- *Utskottet.* talet av år 1933 icke någon sådan återhämtning av priserna, som uppställt såsom mål för penningpolitiken. Sedan emellertid därefter stegring i världsprisnivån inträtt och förutsättningarna för en reglering av prisutvecklingen i vårt land ökats, har en viss höjning av den inhemska partiprisnivån ägt rum; levnadskostnadsindex har däremot utvisat en stor stabilitet. Generalindextalen äro emellertid givetvis icke i och för sig tillräckliga såsom medel för bedömandet av prisutvecklingen. Betydande prisförskjutningar olika varugrupper emellan hava, såsom ovan visats, av skilda orsaker gjort sig gällande under året. Delvis är sålunda stegringen av partiprisindex att hänföra till av statsmakterna vidtagna åtgärder i syfte att höja priserna å vissa jord-

bruksprodukter. Den av riksbanken förda valutapolitiken, främst i vad den avsett fasthållandet av en vid visst läge stabiliserad kurs å pund sterling, torde emellertid hava bidragit till att den stigande världsprisnivån, så långt detta varit möjligt, fått återverka på läget i Sverige. I varje fall hava riksbankens stora valutaköp förhindrat en sänkning av import- och exportpriserna och därmed även av partiprisnivån inom landet. Riksbankens åtgärder på valutamarknaden torde under förhandenvarande omständigheter få anses hava varit väl avvägda. Åtgärderna hava otvivelaktigt medfört fördelar för därav berörda delar av näringslivet och sålunda varit ägnade att öka produktionen och sysselsättningen. Den förda valutapolitiken har vidare medfört återverkningar till lättande av penningmarknaden och till nedbringande av räntenivån. I nu angivna hänseenden har sålunda det uppställda penningpolitiska programmet följts.

Å andra sidan torde erfarenheten från det gångna året giva vid handen, att de möjligheter, som under detta år stått riksbanken till buds för att reglera konjunkturutvecklingen i vårt, av utländska förhållanden så starkt beroende land varit ganska begränsade, i det att riksbanken — fränsett förhandlingsåtgärder till nedbringande av räntenivån — måst inskränka sig till att reglera svenska kronans utlandsvärde i nära anslutning till utvecklingen av den för vårt näringsliv viktigaste valutan, pundet. Vid fastställandet av penningprogrammet vid fjolårets riksdag uttalades, att de vanliga penningpolitiska hjälpmedlen måhända icke vore tillräckliga samt att till följd därav andra utvägar, främst operationer, som anknöte till finansieringen av statens utgifter för arbeten till motverkande av arbetslösheten, måste anlitas för att nå det åsyftade målet. Någon prövning av dessa utvägar har dock under år 1933 icke varit möjlig, enär här avsedda arbeten av kända skäl icke kunnat under året igångsättas i härför erforderlig utsträckning och följaktligen icke heller de åsyftade låneoperationerna behövt verkställas. I detta sammanhang torde dock kunna konstateras, att den av riksbanken förda valutapolitiken på ett önskvärt sätt samverkat med de av statsmakterna vidtagna åtgärderna till mildrande av depressionens verkningar.

Utan att ingå på frågan om riktlinjerna för vår penningpolitik under den närmaste framtiden, till vilken fråga utskottet torde få anledning att framdeles i annat sammanhang återkomma, har utskottet nu endast velat, på sätt här skett, vad som förekommit beträffande riksbankens valutapolitik under den tid, utskottets granskning omfattat, för riksdagen

omförmäla.

2:o.

Riksbankens kursdifferenskonto m. m. Beträffande de principer, som legat till grund för upprättandet av riksbankens bokslut för år 1933, i vad detsamma avser bokföringen av dess guld och utländska valutor samt där-

med sammanhängande spörsmål, hava fullmäktige i sin berättelse anförte följande:

»Allt i balansräkningen redovisat guld har upptagits till ett pris motsvarande 2 480 kronor per kilogram fint guld.

De utländska valutorna hava i likhet med näst föregående år upptagits till kurser omkring de gamla pariteterna, därav pund sterling, som utgör den övervägande delen av valutabehållningen, till en kurs av 18:—.

De av den förda valutapolitiken föranledda stora inköpen av guld och valutor hava givetvis skett till avsevärt högre kurser än de nämnda. Kurskillnaden emellan inköps- och bokföringspriserna hava belastats ett »kursdifferenskonto», vilket även krediterats för skillnaden emellan försäljnings- och bokföringspriserna vid försäljning av guld och valutor. Saldot å detta kursdifferenskonto har i riksbankens räkenskaper per den 30 december 1933 i sin helhet balanserats såsom tillgång, eller med 102 798 140: 25 kronor. I motsats till vad som skedde år 1932 har år 1933 någon nedskrivning av kontot icke skett.

Ovannämnda saldo å kursdifferenskontot har framkommit på följande sätt.

Vid utgången av år 1932 utgjorde det på enahanda sätt uppkomna saldot 25 392 267: 94 kronor. Av överskottet å bankrörelsen användes 6 392 267: 94 kronor till nedskrivning av detta saldo. Återstoden upptogs därefter som en tillgång i bokslutet per den 31 december 1932 med kronor 19 000 000:— Under år 1933 har kontot ökats med följande belopp:

debiterad kursskillnad vid köp av guld inom landet, (vari ingår ett från svenska staten övertaget guldparti)	»	10 989 177: 36
debiterad kursskillnad vid köp av dels guld i utlandet, dels utländska valutor efter avdrag av vid försäljningar uppkommen kursskillnad	»	72 808 962: 89
Summa kronor		102 798 140: 25

En omräkning efter dagskurser resp. guldpriset i London per den 30 december 1933 av riksbankens utländska valutor och i metalliska kassan icke inräknat guld skulle medföra, att kursdifferenskontot minskades med 100 732 224: 13 kronor till 2 065 916: 12 kronor enligt följande beräkning.

	Bokfört värde	Värde efter valuta- kurser den ³⁰ / ₁₂ 1933 och guldpriset i Lon- don samma dag (3 945:— kr. pr kg. fint guld)	Skillnad
	Kronor	Kronor	Kronor
1) utländska valutor (»utrikes växlar» och »hos utländsk bank eller bankir inestående») ..	448 991 809: 43	484 396 986: 48	35 405 177: 04
2) guld å utrikes ort, ej inräknat i metalliska kassan	110 587 765: 73	175 914 812: 81	65 327 047: 08
			100 732 224: 13

Metalliska kassan utgjorde den 30 december 1933 259 751 081: 27 kronor, såsom ovan nämnts i likhet med allt annat guld i balansräkningen bokförd efter ett värde motsvarande 2 480 kronor per kilogram fint guld.

Vid fastställandet av föreliggande bokslut hava fullmäktige letts av den uppfattningen, att i nuvarande läge någon ändring av de tidigare tillämpade bokföringskurserna icke borde företagas och att kursdifferenskontot borde i sin helhet balanseras såsom en tillgång. För närvarande saknas nämligen objektiva hållpunkter för ett bedömande av huruvida kursdifferenskontot, när en avveckling av detsamma i samband med en slutlig stabilisering av den svenska kronan bör genomföras, kommer att utvisa vinst eller förlust och huru stor denna vinst eller förlust kommer att bli. Avgörande här för äro ett flertal faktorer, bl. a. utvecklingen av kronans värde i förhållande till andra valutor, storleken av valutareserven och det guldvärde, som den svenska kronan vid den slutliga stabiliseringen kommer att erhålla.»

Riksbankens rörelse för år 1933 visade enligt det efter ovan angivna grunder uppgjorda bokslutet ett överskott av 10 591 866 kronor 31 öre, varav 1 803 878 kronor 56 öre utgjorde vinst från avbetalningslånefonden. I överskottet ingår å utrikesrörelsen uppkommen vinst å 1 561 526 kronor 5 öre, huvudsakligen utgörande ränteinkomster å riksbankens utländska placeringar. Samtliga vid inköp av guld och valutor uppkomna kursskillnader mellan inköps- och bokföringspriserna hava däremot, på sätt framgår av fullmäktiges berättelse i ovan intagna del, belastat kursdifferenskontot, vilket å andra sidan krediterats för vid försäljning av guld och valutor uppkomna kursskillnader mellan försäljnings- och bokföringspriserna. Till skillnad mot vad fallet var i bokslutet för år 1932, användes i bokslutet för år 1933 icke någon del av årets vinst å bankrörelsen för nedskrivning av kursdifferenskontot, utan saldot å detta konto, utgörande 102 798 140 kronor 25 öre, balanserades i sin helhet såsom tillgång.

Fullmäktiges särskilda protokoll för den 21 december 1933 utvisar, att enighet inom fullmäktige icke varit rådande beträffande de sålunda tillämpade grunderna för beräkningen av riksbankens vinst för år 1933. En av fullmäktige, herr Fehr, uttalade nämligen sin anslutning till ett av dåvarande vice riksbankschefen Lamm framställt förslag av innebörd, att vinsten å riksbankens egentliga rörelse borde avdragas från det såsom kursdifferenskonto till år 1934 salderade beloppet, samt att sålunda endast den å avbetalningslånefonden belöpande vinsten skulle redovisas såsom disponibel vinst.

Utskottet.

Utskottet har för sin del icke funnit anledning till erinran mot de principer, som av fullmäktige lagts till grund för beräkningen av riksbankens vinst för år 1933. Icke heller har utskottet något att erinra mot att de kursskillnader, som i förhållande till de tillämpade bokföringskurserna uppkommit vid köp och försäljning av guld och valutor, upptagits å ett särskilt kursdifferenskonto, vars saldo i sin helhet balanserats såsom en tillgång. Såsom fullmäktige anført, saknas för närvarande hållpunkter för ett

objektivt bedömande av frågan, huruvida nämnda konto, när en avveckling av detsamma i samband med en slutlig stabilisering av den svenska kronan bör genomföras, kommer att utvisa vinst eller förlust och huru stor denna vinst eller förlust kommer att bliva. Därest vid en framtida valutastabilisering förlust skulle uppstå å riksbankens guld- och valutareserver, torde frågan om täckande av förlusten då böra upptagas till prövning. Att i avvaktan på en stabilisering reservera vinst å riksbankens egentliga rörelse bör under sådana förhållanden lämpligen icke ifrågakomma, så mycket mindre som riksbankens vinstmedel under nuvarande statsfinansiella läge äro väl behövlige för budgetens finansiering.

Med avseende å ställningen å kursdifferenskontot vid slutet av år 1933 framgår av fullmäktiges redogörelse, att en omräkning efter dagskurser respektive guldpriset i London per den 30 december 1933 av riksbankens utländska valutor och i den metalliska kassan icke inräknat guld skulle medföra, att kursdifferenskontot skulle minskas till omkring 2 miljoner kronor. Vid ifrågavarande omräkning har sålunda hänsyn icke tagits till det i den metalliska kassan ingående guldet, utgörande vid slutet av år 1933 omkring 260 miljoner kronor (parivärde). Såsom utskottet under punkten 1 härövan framhållit, ökades sistnämnda guldfoorråd under året med 54 miljoner kronor (parivärde). Den vid inköp av detta guld utbetalda överkursen har belastat kursdifferenskontot.

Vad sålunda förekommit i fråga om bokföringen av riksbankens guld och utländska valutor m. m. har utskottet härigenom velat för riksdagen omförmåla.

3:o.

Ifrågasatt inköp av ny motorspruta för Tumba bruk. *Revisorerna* hava under § 8 i sin berättelse angående riksbanken (sid. 14) framhållit, att för brandsläckning för närvarande funnes vid Tumba bruk dels ett antal äldre brandsprutor, som dreves med handkraft, dels ock en motordriven brandspruta, för vars förflyttning levande kraft måste användas. Revisorerna hade funnit denna anordning mindre tillfredsställande och velat ifrågasätta, om icke en ny motorspruta borde anskaffas, som kunde förflyttas med användande av motorkraften. Utryckningen torde i så fall kunna äga rum betydligt snabbare än nu vore fallet och brandsäkerheten därigenom icke oväsentligt ökas, vilket syntes vara en angelägenhet av vikt med hänsyn till föreliggande brandrisk i exempelvis lumpfoorråd och torkrum.

I anledning av vad revisorerna sålunda framhållit hava *fullmäktige i riksbanken* i skrivelse till utskottet den 8 februari 1934 anfört följande:

»Sedan med anledning av revisorernas uttalande förvaltaren vid bruket efter anmodan yttrat sig i ärendet, hava fullmäktige uppdragit åt honom att i samråd med sakkunnig person uppgöra kostnadsförslag för anskaffande av en för brukets behov lämplig motorbrandspruta.

Förvaltaren har sedermera i skrivelse meddelat, att besiktning av bru-

kets brandsläckningsanordningar förrättats av Stockholms stads brandchef, såsom tillkallad sakkunnig. Den nuvarande motorsprutan hade därvid befunnits vara ohanterlig i jämförelse med motorsprutor av nya, lättare konstruktioner, vilka vore bättre anpassade för brukets behov; och har förvaltaren för sin del bland olika typer motorsprutor av svensk tillverkning tillstyrkt inköp av en motorspruta, benämnd 'Stora Hercules', med en kapacitet av 1 500 liter per minut vid 9 kg pumptryck och 2 000 liter per minut vid 6 kg pumptryck, och betingande en kostnad av 4 350 kronor fritt Tumba.

Vidare har brandchefen, med anledning av den av honom verkställda besiktningen, i skrivelse till fullmäktige anfört bland annat, att revisorerna syntes i någon mån hava förbisett eller underskattat den inom bruket befintliga vattenledningen jämte brandposter, representerande vattentillgångar för eldsläckning, vilka enligt brandchefens mening vore av utmärkt beskaffenhet. Vattenledningen med brandposter syntes i allmänhet vara tillfyllest för eldsläckningsändamål och motorsprutan således att betrakta såsom reservredskap. Under alla omständigheter borde vattenledningen, brandposterna och brukets nuvarande motorspruta tillsammans utgöra tillräcklig garanti för vattentillförseln även vid en mera omfattande eldsvåda. På grund av brukets ringa utsträckning i längd och bredd samt med hänsyn till befintliga brandposter syntes motorsprutans transportsvårigheter icke hava alltför stor betydelse. Från dess uppställningsplats i spruthuset kunde vatten för eldsläckningsändamål erhållas från Tumbaån utan att sprutan behövde förflyttas. Från nämnda förvaringsplats behärskade sprutan för närvarande ett område med 600 meters radie, vilket ur eldsläckningssynpunkt vore av betydelse, ehuru som nämnt brandposternas vattenkapacitet i allmänhet vore tillfyllest. På grund av det anförda skulle alltså vattentillgången för eldsläckningsändamål kunna anses tillfredsställande. Däremot ansåge brandchefen nödvändigt, att brandslang och annan eldsläckningsmateriel enligt av honom avgivet förslag kompletterades genom nyanskaffning för en kostnad, vilken enligt en ungefärlig beräkning icke skulle överstiga 3 000 kronor.

Med anledning av vad brandchefen sålunda anfört hava fullmäktige beslutit att låta tillsvidare anstå med inköp av ny motorspruta och i stället för en kostnad av omkring 3 000 kronor låta anskaffa eldsläckningsmateriel i huvudsaklig överensstämmelse med vad brandchefen i sin skrivelse föreslagit.»

Utskottet. Då, såsom framgår av fullmäktiges yttrande, fullmäktige redan vidtagit åtgärder för tillgodoseendet av syftet med revisorernas påpekande, har utskottet härigenom endast velat vad i detta ärende förekommit för riksdagen omförmåla.

4:o.

Utredning rörande avdelningskontorens organisation. *Revisorerna* hava vidare under § 9 i sin berättelse uttalat, att de funnit, att rörelsen vid åtskilliga av riksbankens avdelningskontor vore av tämligen ringa omfattning och vid några av kontoren till och med lämnat underskott, samt ifrågasatt, om icke utredning borde verkställas, huruvida driftskostnaderna skulle kunna förbilligas genom införande av en enklare personalorganisation, genom koncentring av rörelsen eller annorledes.

Till stöd härför hava revisorerna anført följande:

»Revisorerna hava under sina resor besökt avdelningskontoren i Gävle, Härnösand, Mariestad, Sundsvall och Visby.

Revisorerna hava vid dessa besök iakttagit, att rörelsen på sina håll varit av tämligen ringa omfattning, och med anledning därav låtit utarbета en såsom bilaga A här intagen sammanställning.¹ Av denna framgår om-sättningens storlek och antal ärenden inom olika rörelsegrenar, samt, i sin helhet, dels omsättning och antal ärenden i medeltal per dag, dels antalet vid de olika kontoren anställda tjänstemännen, dels ock resultatet av rörelsen. Till de i tabellbilagan redovisade rörelsegrenarna bör även läggas köp och försäljning av utländska växlar, växling, utbyte av sedlar och så vidare, vilket emellertid icke nämnvärt torde förrycka proportionerna.

Såsom av bilagan framgår, har rörelsen resulterat i underskott vid fyra avdelningskontor och lämnat endast obetydligt överskott vid ett icke ringa antal av de övriga. Förlusterna och de låga överskotten komma till synes vid just de kontor, som visa den minsta omsättningen. Vidare utvisar bilagan, att antalet ärenden i flera fall är ytterligt ringa och näppeligen kan ge full sysselsättning åt de anställda tjänstemännen.

Den frågan inställer sig då, huruvida riksbankens nuvarande organisation med hänseende till avdelningskontorens antal och fördelning i olika landsdelar kan anses vara den mest ändamålsenliga. Avdelningskontor finnas nu i samtliga residensstäder utom Stockholm, där all rörelse omhänderhaves av huvudkontoret, samt dessutom i städerna Norrköping och Sundsvall. De båda avdelningskontoren i Göteborg och Malmö, om än med en annan ställning än nu, tillkommo enligt beslut vid 1823 års riksdag. Visby-kontoret av geografiska skäl år 1851 samt 12 av de övriga kontoren under tiden 1872—1896. Skälen för deras inrättande voro av näringspolitisk art och stora förhoppningar ställdes på möjligheterna att ernå lägre ränta för den lånebehövande allmänheten. Då genom 1897 års banklag sedelutgivningsrätten förbehölls riksbanken, ansåg man att avdelningskontor borde inrättas i varje rikets län. Så skedde även, varvid kontoren förlades till residensstäderna. Det sista kontoret av denna art tillkom år 1903 i Uppsala. Därefter hava ytterligare kontoren i Sundsvall och Norrköping inrättats, det sistnämnda enligt beslut av 1910 års riksdag. Härmed upphörde anordnandet av nya avdelningskontor.

Samma skäl, som tidigare gjorts gällande, torde nu ej längre tala för att riksbanken, under förutsättning att dess uppgifter komma att bibehållas vid sin nuvarande omfattning, bör hava avdelningskontor inom samtliga län. Å ena sidan det enskilda bankväsendets och å andra sidan kommunikationsväsendets utveckling hava medfört, att näringslivet i betydligt mindre grad än som förmodades vid avdelningskontorens inrättande är beroende av förekomsten av ett riksbankens avdelningskontor. Detta synes tydligt framgå av rörelsens ringa omfattning vid åtskilliga av kontoren. Många av landets större handels- och industristäder sakna ju dessutom avdelningskontor. Frågan kommer givetvis i ett annat läge, för den händelse det framdeles skulle befinnas lämpligt att vidga riksbankens uppgiftssfär.

Riksbankens avdelningskontor fylla emellertid även en annan uppgift. Genom dem verkställes, framför allt för länsstyrelsernas räkning, i stor utsträckning såväl in- som utbetalningar till eller från statsverket. Man torde emellertid kunna ifrågasätta, om icke denna uppgift skulle kunna fyllas på

¹ Här utesluten.

annat, mera rationellt och mindre kostsamt sätt. Frågan härom har också behandlats i en på Kungl. Maj:ts uppdrag genom generalpoststyrelsens försorg verkställd utredning, avlämnad den 1 juli 1932, rörande postgirorörelsens användning i den statliga medelsförvaltningen. Av denna utredning synes framgå, att vissa fördelar ur kontrollsynpunkt vore att vinna genom en omläggning av nu tillämpade metoder ifråga om in- och utbetalning.»

I sin ovanberörda skrivelse hava *fullmäktige* i ärendet anfört följande:

»Revisorerna framhålla, att rörelsen resulterat i underskott vid fyra avdelningskontor och lämnat endast obetydligt överskott vid ett icke ringa antal av de övriga. Härtill må erinras, att under ifrågavarande år endast två avdelningskontor gått med förlust. Avbetalningslånerörelsen torde nämligen få betraktas såsom en av riksbankens rörelsegrenar, ehuru den ur räkenskapssynpunkt i viss mån är skild från den övriga rörelsen. Tages hänsyn till vinsten å avbetalningslånen, inskränker sig antalet kontor som gått med förlust till två.

Enligt revisorernas åsikt följer av sammanställningen, att antalet ärenden vid kontoren i flera fall är ytterligt ringa och näppeligen kan giva full sysselsättning åt de anställda tjänstemännen.

Vad beträffar revisorernas statistiska uppgifter, få *fullmäktige* till en början framhålla, att de ärenden inom olika rörelsegrenar, av vilkas sammanlagda antal revisorerna härlett ett genomsnittsantal per dag, givetvis icke äro jämförbara. Ärenden inom en rörelsegren kunna representera ett större mått av arbete än inom en annan gren. Vid jämförelse av de olika kontorens arbetsbördor är denna synpunkt av betydelse.

Vad vidare beträffar de av sammanställningen icke berörda rörelsegrenarna, synas de arbetsuppgifter, som föranledas av desamma, förtjäna större beaktande än som kommit dem till del från revisorernas sida. Revisorerna framhålla som nämnt, att handläggningen av de i sammanställningen ej upptagna rörelsegrenarna icke torde förrycka proportionerna. Eftersom ifrågavarande arbetsuppgifter förekomma vid samtliga kontor i viss proportion till kontorens storlek, torde man för en mycket approximativ jämförelse av de olika kontorens arbetsbördor möjligen kunna bortse från dessa åligganden. Detta är emellertid icke möjligt, om man vill bedöma den totala arbetsbördor, som åvilar varje kontor.

Det mest betungande arbete, som yilar på riksbankens avdelningskontor, torde utan tvivel utgöras av förvaring och sortering av sedlar och mynt samt växlingsgöromålen. Kontoren äro till väsentlig del sedel- och myntdepåer till den allmänna omsättningens tjänst. Det torde vara utskottet väl bekant, att denna uppgift föranleder, att vid kontoren ineliggiga mycket betydande kontanta behållningar. Givet är, att förvaringen och kontrollen härav medföra icke obetydligt arbete. Därtill kommer uppgiften att tillhandahålla allmänheten alla önskade valörer av sedlar och mynt och att tillse, att av inkomna sedlar och mynt endast sådana åter utsläppas, som äro i brukbart skick. Med hänsyn till sistnämnda uppgift sker vid uppräknings av varje sedel- och myntpost en sortering i syfte att frångilja icke längre brukbara betalningsmedel. Endast brukbara sedlar och mynt återutsläppas i rörelsen, de övriga insändas till huvudkontoret.

Beloppet av utelöpande sedlar var under år 1933 i genomsnitt räknat högre än under något år sedan 1922. Härav framgår, att arbetsbördan på grund av kontorens uppgift såsom sedeldepåer icke minskats. För utväxlingsrö-

relsen vid de tjugutre mindre avdelningskontoren föreligger statistik såväl för kalenderåret 1919 som för tiden mars 1930—februari 1931. Senare statistik finnes icke. En jämförelse mellan nämnda uppgifter visar för de ifrågasvarande kontoren sammanlagt endast en mycket obetydlig minskning av denna rörelse.

Andra göromål, som revisorerna icke alls berört, äro korrespondensgöromålen, vilka i synnerhet vid vissa kontor hava en avsevärd omfattning. Det bör i detta sammanhang erinras, att diskontering av växlar och utlämnande av borgenslån föranleda avisering såväl vid kreditens beviljande som eventuellt även vid dess återbetalning.

Även andra rörelsegrenar förekomma ehuru i olika omfattning vid olika kontor. Inkassering av andra än i riksbanken diskonterade växlar, exempelvis för utländsk uppdragsgivares räkning, kan ibland hava en betydande omfattning. Överföring av likvider mellan kontoren, utbetalningar för affärsbanker, utländska bankförbindelsers och andra uppdragsgivares räkning kan riksbanken icke undandraga sig. Revisorerna omnämna köp och försäljning av utländska växlar. Köp och försäljning av utländska valutor omfatta vid samtliga kontor givetvis även utländska sedlar.

Ovan har nämnts, att avdelningskontorens rörelse under år 1932 inkl. avbetalningslånerörelsen gått med förlust endast vid två kontor. Såsom framgår av fullmäktiges berättelse till bankoutskottet innevarande år, hava kontoren under år 1933 visat ett något sämre resultat. Dock uppvisar rörelsen förlust endast vid fyra kontor. I nämnda berättelse hava fullmäktige redogjort för orsakerna till att rörelsen icke burit sig bättre. Framför allt har därvid hänvisats till den under större delen av år 1933 mycket obetydliga rediskonteringen och de låga räntesatserna. Det är endast helt naturligt, att flertalet avdelningskontor under sådana förhållanden måst uppvisa minskad såväl omsättning som vinst och att vissa till och med gått med förlust.

Beträffande förhållandet mellan kontorens arbetsbörda och deras ekonomiska resultat få emellertid fullmäktige med instämmande hänvisa till ett uttalande av bankoutskottet vid 1924 års riksdag, som nedan kommer att ytterligare beröras. Utskottet framhöll, att som avdelningskontorens verksamhet är anordnad frågan, huruvida inkomsterna bokföringsmässigt täcka förvaltningskostnaderna eller ej, icke har någon egentlig betydelse för bedömande av kontorens arbetsbörda. Resultatet av det arbete, som på grund av penningrörelsen åvilat kontorens tjänstemän, komme icke, framhöll utskottet, till uttryck i kontorens vinst- och förlustkonto. Huruvida ett riksbankens avdelningskontor bokföringsmässigt lämnade vinst eller förlust vore närmast beroende av huruvida diskontering förekomme vid kontoret eller icke. Sedan flertalet provinsbanker uppgått i de större affärsbankerna, hade rediskonteringen i allmänhet koncentrerats till huvudkontoret och de största avdelningskontoren. Arbetet med inkassering av rediskonterade växlar utfördes likväl av vederbörande avdelningskontor, varemot hela ränteinkomsten påfördes det kontor, som verkställt rediskonteringen.

Revisorerna framhålla i sitt förevarande uttalande, att riksbankens avdelningskontor hava den för bankens samtliga kontor gemensamma uppgiften, att de i stor utsträckning förmedla in- och utbetalningar till eller från statsverket, framför allt för länsstyrelsernas räkning. Ej heller denna arbetsbörda kommer till uttryck i den av revisorerna gjorda sammanställningen. Revisorerna ifrågasätta, om icke denna uppgift kunde fyllas på annat mera rationellt och mindre kostsamt sätt. Frågan huru kostsamt denna uppgift

för närvarande handlägges, torde sammanhänga med spörsmålet, huruvida dess borttagande från riksbanken borde föranleda indragning av kontor, som tillfälligtvis går med förlust. Revisorerna erinra, att frågan om omläggning av statsverkets kassarörelse med anlitande av postgiroörelsen behandlats i en utredning, verkställd genom generalpoststyrelsens försorg och avlämnad den 1 juli 1932. Denna utredning har hittills endast föranlett åtgärd i ett avseende, nämligen vad beträffar kommunernas hållande av postgirokonto. Däremot synes det större spörsmålet, huruvida inbetalningarna för länsstyrelsernas räkning i regel böra gå över av styrelserna inrättat postgirokontor, tillsvidare hava ställts på framtiden. Enligt fullmäktiges mening är det också tveksamt — framför allt med hänsyn till den rätt avsevärda tid, det i vissa fall skulle taga vid inbetalning till länsstyrelse över postgiro, innan underrättelse om inbetalningen nådde länsstyrelsen — huruvida den föreslagna anordningen kan anses lämplig.

I sitt övervägande av frågan om riksbankskontorens existensberättigande erinra revisorerna, att kontoren tidigare ansetts hava en stor uppgift att fylla såsom långgivare. Numera skulle emellertid näringslivet, enligt revisorernas förmenande, i betydligt mindre grad vara beroende av förekomsten av ett riksbankens avdelningskontor. Å andra sidan anse fullmäktige, att man icke bör underskatta betydelsen för penningmarknaden av att riksbanken driver utlåningsrörelse å olika orter i landet. Den konkurrens, som riksbanken genom sin direkta utlåning är i tillfälle att utöva, torde, enligt vad på olika håll omvitnats, vara ägnad att utöva inverkan på de enskilda kreditinstitutens räntesatser och lånevillkor i övrigt. Härigenom fungera kontoren såsom organ för riksbankens penningpolitik.

Revisorerna ifrågasätta, om icke utredning borde verkställas, huruvida kontorens driftskostnader skulle kunna förbilligas genom införande av en enklare personalorganisation, genom koncentrerings av rörelsen eller annorledes.

Vad beträffar frågan om en ändrad organisation av kontoren, få fullmäktige erinra, att denna tidigare varit föremål för riksdagens behandling.

I yttrande över tvenne motioner vid 1913 års riksdag angående upprättande av ett avdelningskontor i Hälsingborg anförde fullmäktige, att till följd av det otillfredsställande resultatet av rörelsen vid åtskilliga av riksbankens avdelningskontor i den mån resultatet framginge av vinsten på rörelsen hos dem uppstått tanken, att åt dessa kontor skulle kunna givas en organisation och personalutrustning, som närmare motsvarade den begränsade rörelsen. Fullmäktige föreslog också viss ändrad organisation för det nya kontoret. Förslaget om den ändrade organisationen avsågs emellertid av riksdagen vid gemensam votering.

I skrivelse den 17 januari 1914 till bankoutskottet framhöllo fullmäktige, att en sådan organisation som föregående år föreslagits för det då ifrågasatta Hälsingborgskontoret, skulle utan men för rörelsen och utan åsidosättande av riksbankens trygghet låta sig genomföras för de mindre riksbankskontorens del. Med anledning av detta förslag beslöt riksdagen dels en dylik omorganisation av kontoret i Mariestad, dels att bemyndiga fullmäktige att efter hand omorganisera andra riksbankens avdelningskontor. Den förenklade organisationen började tillämpas från och med 1915 vid kontoren i Halmstad, Mariestad och Växjö samt från och med 1916 vid kontoren i Härnösand, Kalmar, Nyköping, Visby, Vänersborg och Västerås.

I skrivelse till bankoutskottet vid 1921 års riksdag med anledning av 1902

års löneregleringskommittés betänkande angående lönereglering vid riksdagens verk framhöllo fullmäktige emellertid, att enligt den erfarenhet, som vunnits under den tid den nya organisationen tillämpats vid de mindre avdelningskontoren, densamma icke kunde anses fylla befogade anspråk. Detta gällde särskilt ur kontrollsynpunkt. Fullmäktige hade därför kommit till den övertygelsen, att man beträffande dessa avdelningskontor borde återgå till samma organisationsform som vid övriga kontor å andra platser än Göteborg och Malmö. En sådan förändring ansågs också av bankoutskottet vara ur kontrollsynpunkt erforderlig, och det i anledning därav framlagda förslaget bifölls av riksdagen.

Fullmäktige hava ovan berört ett uttalande av 1924 års bankoutskott. Detta föranleddes av den berättelse, som statsrevisorerna avgåvo år 1923, och som var av följande innebörd:

Revisorerna funno det nödvändigt att, om ej vid något kontor riksbankens rörelse kunde hållas vid sådan omfattning, att den någorlunda täckte enligt staten bestämda avlöningar och nödvändiga förvaltningsutgifter, ånyo toges under övervägande, huruvida ej genom omorganisation av kontorens styrelse och personal omkostnaderna kunde nedbringas.

Bankoutskottet gjorde i anledning härav följande uttalande beträffande kontorens arbetsbörda:

’Det är givetvis vanskligt för utskottet att bilda sig en någorlunda tillförlitlig uppfattning om den arbetsbörda, som påvilar kontorens tjänstemän. Vid en undersökning, som utskottet genom en delegation bland sina ledamöter företagit vid vissa avdelningskontor, har utskottet emellertid kommit till den uppfattningen, att någon mera avsevärd besparing i förvaltningskostnaderna genom minskning av antalet tjänstemän näppeligen är möjlig. Även om vid de kontor, som hava den minsta rörelsen, arbetet i och för sig åtminstone vissa tider av året skulle medgiva indragning av en tjänst, synes dock detta knappast kunna ske utan eftersättande av tillbörlig kontroll. Det bör här jämväl erinras om, att riksdagen så sent som år 1921 i samband med en ändrad uppdelning i tjänstegrader beslutit återinförande av kamrerarebefattningarna vid de avdelningskontor, där sådan befattning under de närmast föregående åren varit förenad med befattningen som kontorsföreståndare. Det kan givetvis icke vara lämpligt att, sedan riksdagen så nyligen prövat denna fråga och därvid med hänsyn till kontrollen beslutit en återgång till den före år 1914 tillämpade ordningen, organisationsfrågan nu ånyo upptages till prövning.’

Enligt fullmäktiges mening äro de skäl, som år 1921 föranledde återgång till den nuvarande organisationsformen för avdelningskontoren, fortfarande gällande. Den omständigheten, att avdelningskontoren under vissa perioder icke visa någon vinst eller endast lämna obetydlig vinst eller till och med gå med förlust, synes icke i och för sig böra föranleda en ändring av deras organisation. För all bankverksamhet och även för rörelsen vid riksbankens avdelningskontor gäller, att densamma är underkastad konjunktrens växlingar. Givetvis hava fullmäktige sin uppmärksamhet fäst på att personalen vid samtliga kontor effektivt utnyttjas.

Om en utredning rörande avdelningskontorens organisation kommer till stånd, synes det oundvikligt, att en sådan utredning utvidgas att omfatta frågan om riksbankens och därmed även avdelningskontorens arbetsområde, framför allt i vad mån det anses önskvärt, att dessa kontor driva

direkt utlåning. 1924 års bankoutskott rekommenderade i sitt meranämnda utlåtande enhälligt en utvidgning av riksbankens direkta kreditförbindelse med allmänheten. Utskottet framhöll nämligen, att i den mån avdelningskontoren, i överensstämmelse med den uppfattning, som vid åtskilliga tillfällen gjort sig gällande inom riksdagen, såsom långivare trädde i mera direkt förbindelse med allmänheten, deras verksamhet utvidgades och tjänstemännen tillfördes ökat arbete. Sedan dess har dock inom kreditväsendets område så mycket inträffat, att ett förnyat övervägande av denna fråga kan anses motiverat. Å andra sidan kan det med fog ifrågasättas, om ett sådant övervägande bör äga rum just nu, innan vissa problem, som beröra statens förhållande till bankväsendet, kommit närmare sin lösning.

En eventuell utredning rörande avdelningskontoren synes böra omfatta den av revisorerna berörda frågan om en koncentrerings av rörelsen. Vid utredningen härav torde även böra övervägas, huruvida en förflyttning av kontor till annan plats kan anses lämplig. Dessa spörsmål kunna givetvis icke bedömas utan hänsyn till huruvida därav föranledes en mera avsevärd omläggning av statsverkets kassarörelse och om i sådant fall en dylik omläggning lämpligen bör genomföras.»

Utskottet. I likhet med revisorerna är utskottet av den uppfattningen, att de skäl, som tidigare varit avgörande vid upprättandet av riksbankens avdelningskontor, numera i viss mån förlorat sin bärkraft. Med den utveckling, kreditväsendet tagit, har näringslivet i minskad omfattning blivit beroende av dessa kontor. I samma riktning har verkat kommunikationsväsendets utveckling ävensom införandet av postgirorörelsen. I åtskilliga större handels- och industristäder saknas dessutom avdelningskontor för riksbanken. Den rörelse, som bedrivs vid åtminstone vissa av dessa kontor, är ock, såsom revisorerna påvisat, av jämförelsevis ringa omfattning, medan å andra sidan omkostnaderna för kontoren äro rätt betydande. Vid bedömandet av förhållandet mellan avdelningskontorens arbetsbörda och deras ekonomiska resultat bör emellertid, såsom fullmäktige framhållit, beaktas, att vissa betungande rörelsegrenar, t. ex. växlingsrörelsen, äro av beskaffenhet att icke tillföra kontoren någon vinst samt att till följd härav avgörande vikt ej bör fästas vid det bokföringsmässigt framlagda resultatet av kontorens verksamhet. Utan att närmare ingå på dessa förhållanden finner utskottet med hänsyn till det förändrade läge, som i ovan berörda avseenden inträtt sedan avdelningskontorens tillkomst, önskvärt, att frågan om bibehållandet av den nuvarande organisationen av riksbankens nät av avdelningskontor göres till föremål för övervägande, och utskottet vill därför ansluta sig till revisorernas förslag om att en utredning av frågan verkställas. Ytterligare skäl för en sådan utredning torde ligga däri, att den av avdelningskontoren bedrivna verksamheten hittills icke varit föremål för en sådan översyn ur ekonomiska synpunkter, som under senare år ägt rum beträffande åtskilliga andra statliga förvaltningsgrenar.

Från angivna utgångspunkt torde utredningen väsentligen böra inriktas på att utröna, huruvida arten och omfattningen av de arbetsuppgifter, som nu åvila avdelningskontoren, erfordra en för staten så

kostsam organisation, som dessa kontor utgöra. I avseende härå böra givetvis, såsom revisorerna framhållit, i första hand undersökas möjligheterna för ett nedbringande av kostnaderna för kontoren och för en koncentring av deras rörelse, exempelvis genom överflyttande av arbetsuppgifter från ett avdelningskontor till ett annat sådant eller till huvudkontoret. I detta sammanhang inställer sig, såsom revisorerna jämväl framhållit, den frågan, huruvida riksbankens nuvarande organisation med hänsyn till avdelningskontorens antal och fördelning i olika landsdelar är den mest ändamålsenliga; indragning av kontor eller förflyttning av kontor till annan plats kan efter närmare utredning befinnas lämplig. Även sådana organisatoriska förändringar, som avse arbetsuppgifters överförande från avdelningskontor till organ utanför riksbanken, böra emellertid tagas under omprövning. Härutinnan synes bland annat böra övervägas, huruvida och i vad mån kontorens befattning med statsverkets medelsförvaltning skulle kunna övertagas av postgiörörelsen. Med avseende å den av riksbanken förvaltrade avbetalningslånefonden bör vid utredningen beaktas, att organisationsförändringarna, såvitt möjligt, icke medföra olägenheter för den lånesökande allmänheten.

Såsom framgår av det anförda, bör enligt utskottets mening nu avsedda utredning begränsas till att söka ernå sådana organisatoriska förändringar beträffande avdelningskontoren, som utan åsidosättande av viktiga allmänna intressen kunna medföra fördelar ur statsekonomisk synpunkt. Att på sätt fullmäktige gjort gällande, utredningen skulle utvidgas till att omfatta frågan om riksbankens arbetsområde och ställning i kreditväsendet, torde icke vara lämpligt. Frånsett det att utredningen härigenom skulle i avsevärd mån fördröjas, torde denna fråga, som så nära berör det svårösta problemet om statens förhållande till bankväsendet, endast indirekt sammanhånga med de spörsmål av mera begränsad räckvidd, som den nu ifrågasatta utredningen skulle avse att klarlägga. I detta sammanhang vill utskottet jämväl erinra, att den förhoppning om utvidgad lånerörelse vid riksbankens avdelningskontor, som uttalades av bankoutskottet år 1924, då frågan om avdelningskontorens organisation senast var föremål för utskottets behandling, ej infriats.

Den utredning om riksbankens avdelningskontor, som utskottet sålunda förordar, torde lämpligen böra verkställas genom fullmäktiges försorg. Utredningen synes med den begränsade omfattning, som utskottet föreslår, böra kunna så bedrivas, att resultatet av densamma kan snarast framläggas.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må besluta uppdraga åt fullmäktige i riksbanken att låta verkställa utredning angående riksbankens avdelningskontor i överensstämmelse med de riktlinjer, som av utskottet här ovan angivits.

5:o.

Protokoll och berättelser. Vid granskning av ovannämnda protokoll och berättelser har utskottet i övrigt ej funnit något förhållande, som påkallat särskilt yttrande från utskottets sida; vilket utskottet härmed får för riksdagen anmäla.

6:o.

Ansvarsfrihet. Efter granskning av riksbankens räkenskaper för år 1932 hava riksdagens senast församlade revisorer i sin därom avgivna berättelse meddelat, att med avseende på riksbankens förvaltning under den tid, granskningen omfattat, revisorerna ej funnit anledning till erinran utöver vad i berättelsen förekommit, samt att de för sin del ansåge, att ansvarsfrihet borde fullmäktige beviljas.

De revisorer, som, valda av riksdagen, granskat avdelningskontorens i orterna förvaltning år 1932, hava likaledes i sina berättelser tillstyrkt ansvarsfrihet för kontorens styrelser.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende å riksbankens tillstånd, styrelse och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet ej funnit anledning till erinran utöver vad förut blivit anfört samt att utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att ansvarsfrihet må beviljas fullmäktige i riksbanken *dels* för förvaltningen under år 1932 av bankens såväl huvudkontor som samtliga avdelningskontor i orterna, *dels ock* för de beslut och åtgärder, som finnas antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1933 till och med den 9 januari innevarande år.

Stockholm den 12 april 1934.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar Åkerberg, Lindley, Stendahl, Johansson i Frigeråker, Ernfors, Berling, Forssell och Bjurström*;

från andra kammaren: herrar Leffler, Bäcklund, Lovén, Paulsen, Wikström, Svedman*, Hammarlund och Elmroth*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

vid punkten 2 (ang. riksbankens kursdifferenskonto m. m.):

av herrar Stendahl, Ernfors, Forssell, Leffler och Svedman, vilka ansett, att utskottet under denna punkt bort anföra följande:

»Av den ovan lämnade redogörelsen framgår, att enligt beslut av fullmäktige riksbankens bokslut för år 1933 upprättats efter delvis andra grunder än som tillämpats vid bokslutet för år 1932. Medan i bokslutet för sistnämnda år icke mindre än kr. 6 392 267: 94 — i vilket belopp ingick dels hela vinsten å utrikesrörelsen, dels ock viss del av bankens vinst i övrigt — disponerades för nedskrivning av saldot å kursdifferenskontot, har i bokslutet för år 1933 någon nedskrivning av nämnda konto icke ägt rum. Den förändrade ståndpunkt, som fullmäktige sålunda intagit, är desto mer ägnad att väcka uppmärksamhet som behovet av nedskrivning väsentligt ökats under år 1933, i det att saldot å kursregleringskontot, som vid slutet av år 1932 utgjorde kr. 25 392 267: 94 (före nedskrivningen), ett år senare stigit till icke mindre än kr. 102 798 140: 25. Utvecklingen av detta konto motiverar icke såsom skett ändring av 1932 års förfaringssätt.

Vid bedömande av nu förevarande spörsmål har utskottet visserligen beaktat, att det med hänsyn till det nuvarande statsfinansiella läget ur budgetär synpunkt vore önskvärt, att riksbankens vinstmedel i största möjliga utsträckning tillgodoföras budgeten. Å andra sidan har utskottet ansett sig icke kunna bortse från att de valutapolitiska förhållandena innebära betydande förlustrisker för riksbanken. Fullmäktige själva hava ock i sin berättelse till riksdagen¹ givit uttryck åt betänkligheter härutinnan. Att under sådana förhållanden för budgetändamål disponera all å riksbankens rörelse uppkommen vinst och sålunda överlämna åt framtiden att helt sörja för eventuell täckning av det alltjämt växande kursdifferenskontot står enligt utskottets mening icke i överensstämmelse med sunda statsfinansiella principer. Såsom framgår av det anförda, håller utskottet före, att den omlägg-

¹ Jfr sid. 4 i detta utlåtande.

ning av grunderna för upprättandet av riksbankens bokslut, som år 1933 genomfördes av fullmäktige, icke borde hava beslutats. I anslutning härtill förutsätter utskottet, att sådan rättelse vidtages i bokslutet för nämnda år, att det såsom vinst å den utländska rörelsen redovisade beloppet, uppgående till kr. 1 561 526: 05, tillgodoföres kursdifferenskontot. Då utskottet i övrigt icke funnit anledning till erinran mot de principer, som tillämpats beträffande beräkningen av riksbankens vinst för år 1933, torde följaktligen såsom vinst för detta år böra upptagas kr. 9 030 340: 26 (10 591 866: 31 — 1 561 526: 05).

Vad sålunda förekommit beträffande beräkningen av riksbankens vinst för år 1933 har utskottet, med tillkännagivande tillika av sin egen uppfattning, velat för riksdagen

omförmäla»;

vid punkten 4 (ang. utredning rörande avdelningskontorens organisation):
av herr *Lovén*, som ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»I likhet — — — förvaltningsgrenar.

Från angivna — — — allmänheten.

Såsom fullmäktige framhållit, torde det vara oundvikligt, att den nu avsedda utredningen utvidgas att omfatta jämväl frågan om riksbankens och därmed även avdelningskontorens arbetsområde, framför allt i vad mån det anses önskvärt, att dessa kontor driva direkt utlåning. Innan ställning tagits till denna fråga, torde näppeligen något avgörande kunna träffas angående ovanberörda spörsmål av mera organisatorisk och teknisk innebörd. I detta sammanhang må erinras, att 1924 års bankoutskott, som ingående granskade avdelningskontorens verksamhet, enhälligt rekommenderat en utvidgning av riksbankens direkta kreditförbindelse med allmänheten samt uttalat, att i den mån avdelningskontoren såsom långivare trädde i mera direkt förbindelse med allmänheten, deras verksamhet skulle utvidgas och tjänstemännen tillföras ökat arbete. Beaktas bör jämväl, att, såsom fullmäktige framhållit, utlåningsrörelsen vid avdelningskontoren är ägnad att utöva inverkan på de enskilda kreditinstitutens räntesatser och lånevillkor i övrigt samt sålunda utgör ett medel för riksbankens penningpolitik. Med hänsyn till vad nu anförts och då under senare år betydande förändringar inträtt inom kreditväsendets område, torde det vara angeläget, att frågan om avdelningskontorens direkta utlåningsrörelse tages under omprövning vid den föreslagna utredningen.

Den utredning — — — försorg. Utredningen bör så bedrivas, att resultatet av densamma kan snarast framläggas.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen — — — — —

— — — — — angivits»; samt

vid punkten 5 (ang. protokoll och berättelser):

av herrar *Stendahl, Ernfors, Forssell, Leffler* och *Svedman*, vilka ansett, att i utskottets utlåtande jämväl bort inflyta en punkt av följande lydelse:

»Vid läsningen av fullmäktiges särskilda protokoll för den 21 november 1933 har utskottet inhämtat, att, sedan finansdepartementet för inkomstberäkningen beträffande budgetåret 1934/1935 under hand hemställt om uppgift angående riksbankens beräknade vinst för år 1934, inom riksbanken uppgjorts en vinstberäkning, avseende sistnämnda år. Enligt denna beräkning skulle under förutsättning dels att riksbankens utlåning inom landet under år 1934 vore i genomsnitt av samma omfattning som under år 1933, dels ock att någon inkomst icke beräknades av utrikesrörelsen eller på köp och försäljning av guld, inkomsterna för den egentliga bankrörelsen för år 1934 uppgå till kr. 6 590 000:— och omkostnaderna, inklusive beräknad kostnad å 800 000

kronor för sedeltryckeriets byggnad, till » 4 250 000:—

Nettovinsten skulle följaktligen uppgå till kr. 2 340 000:—

Härtill komme vinsten på avbetalningslånefonden » 1 600 000:—

Summa vinst kr. 3 940 000:—.

I anslutning härtil uttalade fullmäktige i protokollet, att resultatet av riksbankens verksamhet i dess helhet bleve beroende av de pris, till vilka bankens innehav av guld och valutor komme att försäljas eller bliva bokförda samt att intill dess läget på valutamarknaden stabiliserats, riksbanken borde balansera hela den vinst, som uppstode på dess inhemska, egentliga rörelse.

Vad däremot anginge vinsten å avbetalningslånefonden syntes något avgörande principiellt hinder icke möta mot inlevererandet till statsverket av densamma. På grund härav beslöto fullmäktige att genom utdrag av sitt protokoll i detta ärende underrätta chefen för finansdepartementet, att enligt fullmäktiges åsikt den beräknade vinsten för år 1934 på riksbankens avbetalningslånefond, 1 600 000 kronor, syntes kunna upptagas i beräkningen för budgetåret 1934/1935 såsom statsverkets inkomst från riksbanken.

Enligt vad som meddelats utskottet av riksbankschefen, hade chefen för finansdepartementet ansett sig med hänsyn till det statsfinansiella läget icke kunna godtaga de av fullmäktige tillämpade grunderna för beräkningen av riksbankens vinst för år 1934.

Till fullmäktiges protokoll för den 21 december 1933 anförde riksbankschefen — efter det frågan om beräkningen av riksbankens vinst för år 1933 behandlats —, att om de principer, vilka fullmäktige beslutit tillämpa beträffande sagda vinstberäkning (jfr punkten 2 härovan), i huvudsak tillämpades även för beräkningen av 1934 års vinst, till det tidigare beräknade vinstbeloppet 3 940 000 kronor syntes böra läggas dels överskott å den utländska rörelsen, förslagsvis 3 000 000 kronor, dels ock det belopp å 800 000

kronor, vilket beräknats såsom kostnad för sedeltryckeriets nybyggnad och vilket syntes kunna balanseras, till dess byggnaden färdigställts. Vinsten för år 1934 syntes sålunda kunna beräknas till sammanlagt omkring 7 700 000 kronor.

För egen del finner utskottet anmärkningsvärt, att efter det fullmäktige i slutet av november 1933 till finansdepartementet avgivit en beräkning av riksbanksvinsten för år 1934 och därvid icke upptagit någon inkomst å utrikesrörelsen, en månad senare — till synes för att tillgodose önskemål om största möjliga bidrag från riksbanken för täckande av budgetbehoven — uppräknings av riksbankens vinst skett genom tillägg av bl. a. beräknat överskott å den utländska rörelsen. Utan att här upptaga frågan om lämpligheten av att, innan kursdifferenskontot slutligt reglerats, redovisa vinst å nämnda rörelse — i vilket avseende må hänvisas till den under punkten 2 härövan avgivna reservationen — har utskottet velat vad i detta ärende förekommit för riksdagen

omförmäla.»